

ВІДКРИТА ОСВІТА В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

У статті на основі інноваційних підходів, модернізації освітньої діяльності вищих навчальних закладів, кінцевим результатом якої є гармонізація європейської вищої освіти, проаналізовано механізми та інструменти розвитку системи освіти, сукупність яких буде концептуальну модель нової освіти, яку називають відкритою освітою.

Ключові слова: *відкрита освіта, інформатизація суспільство, віртуальний кампус, електронне навчання, дистанційне навчання, кредитно-модульна система організації навчального процесу, керована самостійна робота студента/слухача.*

Постановка проблеми

Реальні зміни, що відбулися на теренах Європи та світу: проблеми глобалізації, становлення інформаційного суспільства, посилення міграційних процесів, мобільність ринку праці, міжкультурні обміни, а саме головне – об’єктивно сформована потреба навчатися «жити разом», зберігаючи власну етнічну, культурну, релігійну та іншу самобутність і різноманітність, зумовили стрімке розширення Євросоюзу. Європейська інтеграція передбачає необхідність зміцнювати і розвивати свій інтелектуальний, культурний, соціальний і науково-технічний потенціал. Вища освіта в цих умовах має сприяти вихованню у студентів і всіх громадян почуття причетності до спільних цінностей і загальному соціально-культурному партнерству. Саме на вищій школі лежить відповідальність за підготовку мобільної робочої сили, розширення перспектив її працевлаштування і розвиток континенту в цілому.

Виклад основного матеріалу

Початком процесу гармонізації системи європейської вищої освіти стало прийняття 19 червня 1999 р. на міжнародній конференції в Болоньї міністрами освіти європейських країн декларації «Зона європейської вищої освіти», метою якої є гармонізація системи рівнів (ступенів) освіти; прийняття системи освіти, що базується на двох освітніх рівнях; створення європейської системи залікових одиниць, а також усунення перешкод в одержанні студентами послуг, що стосуються освіти, визнання часу роботи в Європі викладачів і науковців при нарахуванні пенсії, розвиток критеріїв та методології оцінки якості викладання, введення поняття «європейський простір вищої освіти», у тому числі щодо змісту навчання, співпраці між навчальними закладами, схем мобільності, інтегрованих програм навчання, проведення наукових досліджень.

З позицій сьогодення зазначимо, що досягнення цілей Болонської декларації – процес складний і багато в чому суперечливий. У багатьох країнах введення ступеневої системи вищої освіти на доповнення вже існуючих систем є урізноманітненням ступені вищої освіти. Крім цього, існує попит на різноманіття освітніх програм у системі вищої освіти: курси підвищення кваліфікації, курси перепідготовки, сезонні школи для молодих учених за новітніми досягненнями наукових знань і високих технологій, інші форми навчання, що впливає із принципу «освіта протягом усього життя» [1,20].

Мета статті – на основі інноваційних підходів, модернізації освітньої діяльності вищих навчальних закладів, кінцевим результатом якої є гармонізація європейської вищої освіти, проаналізувати механізми та інструменти розвитку системи освіти, сукупність яких буде концептуальну модель нової освіти, яку називають відкритою освітою.

Важливу роль у прискоренні Болонського процесу відіграє інформатизація суспільства. Набувають великого значення проекти з дистанційного навчання, наукові проекти, в яких одночасно беруть участь

дослідники з різних країн Європи, а також проекти створення віртуальних кампусів, до складу яких входять десятки університетів Європи. Один із таких проектів - створення Віртуального Кампусу центрів е-навчання науково-технологічних і інженерних університетів країн Центральної і Східної Європи, який отримав назву «Центрально-східно-європейський віртуальний університет» (Central and Eastern European Virtual University — CEEVU)) - започатковано 2003 р. згідно з рішеннями 32-ї конференції ЮНЕСКО. Роль координатора проекту відведена Національному технічному університету України «КПІ» (лист Посла Постійного представництва України при ЮНЕСКО 2031/11-687 від 22.10.03), а учасниками проекту є науково-технологічні й інженерні університети, центри е-навчання дев'яти країн Центральної і Східної Європи і однієї країни Кавказького регіону [2]. На установчих зборах учасників, які проходили 30.09 — 01.10.2004 в Національному технічному університеті України «КПІ», представники 12-ти університетів із 8 країн регіону підписали документи про створення Міжнародного громадського об'єднання «Центрально-східно-європейський віртуальний університет», обрали керівні органи, намітили план сумісних дій, і перешли, таким чином, до практичної реалізації проекту.

Головною місією CEEVU є інтеграція зусиль вищих навчальних закладів науково-технічного й інженерного профілів Центральної і Східної Європи, що, реалізуючи основні принципи інформаційного суспільства — «навчання протягом усього життя» і «навчання без кордонів», забезпечать підготовку фахівців нової формації, здатних прискорити економічний і соціальний розвиток країн цього регіону за рахунок ефективного й оперативного застосування у своїй практичній діяльності новітніх досягнень в області фундаментальних, природничих, інженерно-технічних наук і інформаційно-комунікаційних технологій.

Проект здійснюється під егідою і керівництвом ЮНЕСКО (відділ аналізу і політики у сфері науки Секретаріату ЮНЕСКО) та при

співробітництві з Асоціацією восьми італійських університетів дистанційного навчання — NETTUNO. А саме:

Австрія • Асоціація Організації мереж Центральної та Східної Європи (CEENet)

Болгарія • Технічний університет — Софія

Вірменія • Державний інженерний університет Вірменії

Естонія • Талліннський технологічний університет

Литва • Каунаський технологічний університет

Румунія • Бухарестський технічний університет «Політехніка»

Україна

- Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»
- Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
- Національний університет «Львівська політехніка»
- Донецький національний технічний університет
- Міжнародний університет фінансів

Чехія • Технологічний університет Брно

Таким чином, інформатизація стає механізмом формування єдиного освітньо-наукового простору в Європі.

Однак зазначимо, що інформатизація суспільства передбачає випереджальну інформатизацію галузі науки і освіти, де в основному формується когнітивний, кадровий і науково-технічний фундамент самої

інформатизації як процесу і соціально-економічного явища, закладаються майбутнє досягнень і розвитку суспільства в цілому.

У доповіді на підсумковій колегії Міністерства освіти і науки України 17 серпня 2006 року зазначається: «... людство постало перед фактом, що знання оновлюються навіть швидше, ніж відбувається зміна поколінь. Тому перед освітою виникло складне двоєдине завдання: вона повинна осучаснюватися на основі новітніх технологій через широке впровадження у навчально-виховний процес ІКТ, а також – формувати у молоді риси, необхідні для успішної самореалізації в інформаційному суспільстві після завершення навчання в школі чи університеті» [3].

Отже, інформатизація освіти є невід’ємною складовою інформатизації суспільства, відображає загальні тенденції глобалізації світових процесів розвитку, виступає як визначальний інформаційний і комунікаційний базис розвитку освіти, гармонійного розвитку особистості і соціально-економічних систем суспільства.

Необхідність реагування на потреби людини, на суспільні виклики, на об’єктивні процеси їх розвитку утворює нову освітню парадигму, яка полягає у необхідності забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх тих, хто повинен навчатися, хто має бажання, внутрішньо зовнішньо мотивовану потребу навчатися впродовж життя і хто має для цього можливості (час, стан здоров’я, сімейні обставини, завантаженість на роботі тощо).

На основі цієї парадигми формується система сучасних цілей освіти, досягнення яких має забезпечити адекватний характер її розвитку. В свою чергу, сучасні завдання системи освіти передбачають розвиток змісту освіти і педагогічних технологій, що застосовуються у навчально-виховному процесі, а також розвиток технологій управління освітою. Таким чином, розвиток системи освіти, з одного боку, та зазначені зміни потреб тих, хто навчається – з іншого, як раз і формують сучасні принципи, цілі, обмеження, механізми

та інструменти розвитку системи освіти, сукупність яких буде концептуальну модель нової освіти, яку називають відкритою освітою.

В.Ю.Биков виділяє три узагальнюючих чинники, що спричинили появу такого явища, як відкрита освіта.

Перший чинник спричинений тими об'єктивними процесами розвитку суспільства, які пов'язані з появою нових вимог до освітнього рівня людей, до характеру і темпів набуття ними освіти.

Другий чинник пов'язаний з появою нових індивідуальних потреб учнів щодо забезпечення свого особистісного розвитку та характеру отримання якісної освіти в сучасних умовах.

Третій чинник спричинений тими об'єктивними процесами розвитку суспільства, які пов'язані з появою в системі освіти нових можливостей, що проявляються у розвитку змісту навчання і педагогічних технологій, у створенні додаткових умов для індивідуального особистісного розвитку людини, у поглибленні процесів демократизації та інтеграції освіти, а також у широкомасштабній інформатизації системи освіти, інших підсистем суспільства, з якими система освіти в процесі виконання своїх завдань так чи інакше взаємодіє. Зазначені чинники взаємообумовлені і взаємодоповнюють один-одного. Нова освітня парадигма, що визначила і задекларувала принципи відкритої освіти, була реакцією системи освіти на зазначені чинники [4,46].

Ідея відкритої освіти, як інноваційна щодо визначеного підходу, набула популярності на Заході в 60-ті роки ХХ століття. Відкрита освіта була продовженням ідей прогресивної освіти і виступала з критикою традиційної освіти. Прогресизм об'єднав філософів, які прагнули оновлення та негативно ставилися до авторитарних педагогічних відносин, викладання тільки на книжковій основі, пасивного навчання шляхом запам'ятовування фактів, ізоляції освіти від соціальної дійсності. Відкрита освіта часто і слушно

описується як зміна атмосфери освітнього процесу - через більшу гуманність і розуміння, через більше схвалення і довіру. Цей заклик не був новим за формою, але передбачав нове розуміння суті. Р.Баз, спеціаліст з питань відкритої освіти, аналізуючи відкриту освіту, звертає увагу на те, що її суть полягає у тому, щоб актуалізувати здібності учня, дати йому можливість застосувати їх і, таким чином, вирішити проблему ефективності навчального процесу [5]. Важливого значення тут набувають чинники, що забезпечують саме відкритість освіти. Це, по-перше, процедурна відкритість. Автономність персонального вибору учня вимагає відкритості класу, інтерактивних методів навчання. По-друге, для здійснення цього типу освіти необхідна нормативна відкритість: вибір завдань навчання і діяльності є прерогативою суб'єкта навчання. Нормативна відкритість включає процедурну, але не завжди навпаки. Роль викладача визначається як співучасника процесу, який допомагає суб'єкту навчання, насамперед, у процесах самоосвіти і самовиховання. Методологічною основою такого підходу є трансформація кантівських поглядів на природу людини і призначення освіти і виховання як саморозвитку індивіда [6].

Зауважимо, що з поняттям відкрита освіта тісно пов'язано поняття дистанційна освіта. Відкрита освіта та дистанційна освіта є самостійними категоріями. Непоодинокі випадки, коли ці поняття як у вітчизняних, так і в закордонних джерелах змістовно не розрізняються, ототожнюються або визначаються одне через інше.

Так, Б. Шуневич зазначає, що „відкрита освіта – це *технологія навчання*, яка побудована так, щоб навчання проходило гнучким способом, незалежно від географічної віддаленості студента від освітнього закладу, його соціальних і тимчасових обмежень. Це *індивідуальний підхід до навчання*, орієнтований на здійснення навчання кожного студента за індивідуальним планом. Відкрите навчання може включати дистанційну або

інші форми навчання, а також можливість поєднувати елементи традиційного і самостійного навчання з відповідною формою контролю [7].

За В.Биковим, дистанційна освіта спирається на принципи відкритої освіти, забезпечує їх реалізацію і в термінах теорії задач утворює розв'язувальну частину сукупності задач відкритої освіти. Моделі систем дистанційної освіти як раз відображають суттєві сторони реалізації принципів відкритої освіти в конкретному навчальному середовищі. Ці моделі є забезпечувальними моделями відкритої освіти [4, 96].

Дистанційне навчання – форма навчання і педагогічна технологія, основним змістом якої є керована на відстані самостійна робота суб'єкта навчання, з використанням сучасних інформаційних та комунікаційних технологій, безпосередньо відповідає вимогам кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП) [8].

У провідних вищих навчальних закладах України (НТУ «КПІ», НПУ ім. М.Драгоманова, НТУ «ХПІ», НАДУ при Президентові України, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України та інші) поступово здійснюється впровадження дистанційної форми навчання за кредитно-модульною технологією навчання, яка містить:

- застосування нетрадиційних технологій навчання (мережеві, кейс, теле-, змішані);
- модульні принципи розробки матеріалів і відповідні системи контролю;
- підготовку викладачів-розробників матеріалів для дистанційного навчання, викладачів-тренерів і викладачів-консультантів у новітньому інформаційному середовищі;
- побудову оперативного зв'язку між студентом (слухачем) і навчальним закладом (використання новітніх систем дистанційного навчання, спеціалізованого програмного забезпечення та засобів телекомунікаційного зв'язку, у тому числі Інтернет);

- повне навчально-методичне забезпечення дисциплін (модулів) як на паперових, так і електронних носіях.

На підставі загальних закономірностей навчання в сучасній вищій школі, низки вже впроваджених інноваційних технологій у післядипломну педагогічну освіту (на прикладі ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України) зробимо спробу проаналізувати перші результати організації навчального процесу в закладі післядипломної освіти із використанням основних ідей и положень КМСОНП.

Робота над розробкою моделі підвищення кваліфікації педагогічних працівників на засадах КМСОНП проходила у два етапи.

На першому етапі передбачалось:

- провести предметний аналіз основних компонентів КМСОНП: системи кредитів, модулів та організації навчального процесу;
- з урахуванням особливостей та специфіки підвищення кваліфікації педагогічних працівників за очно-дистанційною формою навчання оцінити доцільність та можливість впровадження основних положень КМСОНП у навчальний процес ЦППО.

На другому етапі:

- розробити та обґрунтувати структурно-логічну модель підвищення кваліфікації педагогічного працівника на засадах КМСОНП за очно-дистанційною формою навчання;
- оцінити як використовується розроблена модель відносно до інших форм (очної, заочної та ін.) підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Зазначимо, що системою організації навчального процесу у ВНЗ III – IV рівнів акредитації передбачено навчальне навантаження як викладача, так і студента.

Як свідчить практика організації навчального процесу в УМО, на даному етапі до появи нових нормативних документів Міністерства освіти і науки України за нормами часу для планування та обліку навчальної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів післядипломної освіти розрахунок навчального навантаження викладачів варто зберегти існуючий, в академічних годинах.

Навчальне навантаження слухачів уже зараз необхідно оцінювати в кредитах, для чого потрібно провести відповідні перерахунки в навчальних планах, програмах і т.д. При цьому необхідно дотримуватися порівняльної трудомісткості кредитів: труднощі засвоєння слухачами змісту різних кредитів мають бути на одному рівні.

У СПККПКО накопичений певний досвід формування модульних навчальних програм. Одночасно має місце низка недоліків, обумовлених формальним, поверхневим підходом до проблеми, відсутністю глибокого розуміння змісту поняття «модуль» в освіті. При розробці модульних програм для КСМОНП, на нашу думку, необхідно виходити з науково-обґрунтованих структурно-логічних схем професійної діяльності, а не в залежності від бажання кафедр і їх можливостей. При цьому освітні кваліфікаційні характеристики (ОКХ) доцільно, на нашу думку, використовувати для уточнення і конкретизації структурно-логічних схем професійної діяльності.

Як показує досвід, початок упровадження КМСОНП у систему підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів освіти (СПККПКО) передбачає збереження очно-дистанційної форми навчання.

Зазначимо, що наявність у структурі очно-дистанційної форми навчання трьох етапів (I - очно, II- дистанційно, III- очно), які відмінні між собою цілями, змістом тощо, розділені у часі і просторі, пояснює доцільність деякого відходу від класичної структури модулю.

За очною формою навчання в структуру модуля входять як аудиторні заняття, так і самостійна робота слухачів. За очно-дистанційною формою навчання більша частина самостійної роботи слухачів (далі – СРС) винесена на другий, дистанційний етап навчання, і являє собою відносно самостійний компонент навчального процесу – керована самостійна робота слухачів [9]. Тому, на нашу думку, доцільно класичну структуру модуля розділити на дві частини.

У результаті проведених нами досліджень, є можливим представити в КМСОНП як програми підвищення кваліфікації, так і навчальні плани, наприклад, при обсязі 216 годин (6 кредитів) маємо: аудиторне навантаження – 5 модулів по 0,5 кредиту = 2,5 кредиту; самостійна робота – 5 блоків по 0,25 кредиту = 1,25 кредиту; виконання випускної роботи – 1 кредит; проходження індивідуальної навчальної практики – 0,5 кредиту і організаційні та контрольні заходи – 0,75 кредиту. Всього 6 кредитів [10].

Зазначимо, що впровадження КМСОНП у підвищення кваліфікації потребує не тільки реалізації вимог до кредитно-модульної системи, але і внесення певних змін в організацію навчального процесу, над чим активно працюють науковці УМО.

Висновки

Отже, на основі вище зазначеного констатуємо, що освітні трансформації відповідно до вимог кредитно-модульної системи – це не лише і не стільки рівні, модулі, експерименти, кредити, рейтинги тощо. Це – перш за все, нова філософія освітньої діяльності, нові принципи організації навчального процесу, новий тип відносин між викладачем студентом (слухачем), це нові технології опанування знань, унеможливлення репродуктивних методів навчання, повна прозорість навчального процесу тощо. Перевірений на практиці експеримент показав, що перехід від традиційної орієнтації навчального процесу до КМСОНП за дистанційною

формою навчання доцільний, можливий та забезпечує новий європейський рівень навчальної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вища освіта і Болонський процес: [навч. посібник] / Дмитриченко М.Ф., Хорошун Б.І., Язвінська О.М., Данчук В.Д. – К.: Знання України, 2006, – 440 с.
2. http://uiite.kpi.ua/ua/projects/self_edu/ceevu_project
3. Освіта в інноваційному поступі суспільства / Доповідь на підсумковій колегії Міністерства освіти і науки України 17 серпня 2006 року // Освіта України. – 2006. – 14 серпня (№60-61). – С.1-21
4. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: Монографія. – К.: Атіка, 2008. – 250 с.: іл.
5. Barth R.S. Open education and the American school. - Agathon, 1972.
6. Круть П.П. Відкрита освіта: плюралізм інтерпретацій. / Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури, – 2004. - № 42. - 15 др. арк.
7. Богдан Шуневич. Обґрунтування наукової термінології з дистанційного навчання / Богдан Шуневич // Вісник Нац. ун-ту «Львів.політ.» – 2003. – № 490 –С.95–104.
8. Положення «Про організацію очно-дистанційного підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів у Центральному інституті післядипломної педагогічної освіти.» / [Олійник В.В., Гравіт В.О., Ляхоцька Л.Л. та ін.]; за заг. ред. В.В. Олійника. – К.: ЦППО, 2005. – 18 с.
9. Олійник В. Самостійна робота слухачів у процесі підвищення кваліфікації: наук.-метод. матеріали / В.В.Олійник, В.О.Гравіт, Л.Л.Ляхоцька – НАПН України, Ун-т менедж. освіти. – К., 2010. – 44 с.
10. Тимчасове положення „Про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі при підвищенні кваліфікації керівних і педагогічних кадрів освіти за очно-дистанційною формою навчання”. /

[Олійник В.В., Гравіт В.О., Ляхоцька Л.Л. та ін.]; за заг. ред. В.В.Олійника.–
К.: УМО, 2009. – 36 с.

В статье на основе инновационных подходов и модернизации образовательной деятельности высших учебных заведений, конечным результатом которой является гармонизация европейского высшего образования, проанализированы механизмы и инструменты развития системы образования, совокупность которых создает концептуальную модель нового образования, называющуюся открытым образованием.

Ключевые слова: *открытое образование, информатизация общества, виртуальный кампус, электронное обучение, дистанционное обучение, кредитно-модульная система организации учебного процесса, управляемая самостоятельная работа студента/слушателя.*

In the article are exposed innovative approaches and modernization of educational activity of higher educational establishments. Mechanisms and instruments of development of the system are analysed educations the aggregate of which creates the conceptual model of new open education.

Key words: *open education, informatization of society, virtual camps, e-learning, controlled from distance teaching, European Credit Transfer System, guided independent work of student/of listener.*